

**Recenzja całokształtu dorobku naukowego, dydaktycznego, organizacyjnego
oraz rozprawy *Władze Polski «ludowej» wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989*
(Warszawa-Katowice 2021, ss. 753) zgłoszonej jako osiągnięcie naukowe dra Jarosława
Durki, w związku z wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego**

Curriculum vitae Habilitanta

Jarosław Dyrka urodził się 20 XII 1970 r. w Ostrzeszowie. Po ukończeniu edukacji na szczeblu podstawowym i średnim, w latach 1990-1995 odbył studia magisterskie na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Opolskiego w Instytucie Historii. Przez cztery lata (1999-2003) funkcjonował jako doktorant Instytutu Historii na Wydziale Historyczno-Pedagogicznym Uniwersytetu Opolskiego, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii na podstawie rozprawy „Janusz Radziwiłł (1880-1967). Biografia polityczna”. W latach 2004-2006 kontynuował studia podyplomowe na Wydziale Humanistycznym w Instytucie Politologii Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie na kierunku Wiedza o społeczeństwie. Nie był to ostatni etap edukacji Habilitanta, bowiem w latach 2014-2015 uczęszczał na studia podyplomowe na Wydziale Geograficzno-Biologicznym w Instytucie Geografii, Kierunek: Geografia. Na wszystkich szczeblach edukacji uzyskiwał najlepsze noty.

Kontynuując ten nurt rozwoju intelektualnego, habilitant odbył w latach 2018-2019 oraz 2022 krótkie staże naukowe w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie oraz na Wydziale Historii, Politologii i Bezpieczeństwa Narodowego Wołyńskiego Narodowego Uniwersytetu im. Lesi Ukrainki w Łucku (Ukraina).

Po zakończeniu formalnych studiów, podjął pracę zawodową w szkolnictwie podstawowym i średnim uwieńczoną w 2007 r. uzyskaniem stopnia nauczyciela dyplomowanego, z równoczesnym angażem od 2022 r. w Instytucie Interdyscyplinarnych Badań Historycznych Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego na stanowisku adiunkta.

Przebieg formacji intelektualnej Habilitanta należy ocenić nader pozytywnie, jako systematyczne, solidne pogłębianie i poszerzanie wiedzy oraz horyzontów umysłowych na

gruncie nauk humanistycznych. Procesy te zaowocowały bogatym dorobkiem piśmienniczym i naukowo-organizacyjnym.

Ocena dorobku naukowego

Zainteresowania badawcze Habilitanta oscylują zasadniczo wokół kilku kręgów badawczych: 1) biografistyki, 2) okresu PRL-u z uwzględnieniem relacji państwo – Kościół, 3) tematyki Kresów Wschodnich i II Rzeczypospolitej, 5) regionalistyki. Do historiografii każdej z tych dziedzin wniósł znaczący i cenny wkład.

Piśmienniczy dorobek naukowy Habilitanta przedstawia się imponująco. Pełny wykaz publikacji drukowanych zawiera cztery monografie, w tym dwie samodzielne: *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna* (Warszawa 2011) i *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989* (Warszawa-Katowice 2021). Ponadto opracował 71 rozdziałów w monografiach naukowych oraz 43 artykułów w czasopismach naukowych. Dane te dają wystarczające wyobrażenie o aktywności pisarskiej Habilitanta.

Dr Jarosław Durka z wyraźną predylekcją zajmuje się biografistyką, a dokładnie rzecz biorąc znaczącymi postaciami polskiego życia społeczno-politycznego i kulturowego XX wieku. Wyraźnym, a zarazem wartościowym dowodem tej pasji jest wspomniana wyżej biografia księcia Janusza Radziwiłła, arystokraty z berlińskiej linii rodu, choć związanego z Wołyniem, polityka, jednego z czołowych przywódców polskich konserwatystów okresu międzywojennego. W publikacji skrupulatnie wykorzystano nie tylko źródła i opracowania drukowane, ale nadto materiały z Archiwum Narodowego w Krakowie, Archiwum Państwowego na Wawelu, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Biblioteki Jagiellońskiej, Archiwum Akat Nowych w Warszawie, Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Biblioteki Zakładu Narodowego i. Ossolińskich we Wrocławiu, Muzeum w Nieborowie, Biblioteki Kórnickiej, Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu, Archiwum Archidiecezjalnym tamże, Biblioteki PAN w Krakowie, Biblioteki KUL w Lublinie i Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. Pomimo braku kwerendy w placówkach archiwalnych Wielkiej Brytanii, USA, Rosji, Ukrainy, Niemiec i Austrii powstała rzetelna biografia polityczna Radziwiłła.

Zainteresowania Autora rodziną radziwiłłowską znalazły odbicie w formie drobniejszych rozpraw publikowanych w pracach zbiorowych w latach 2011-2011: *Codziennosc arystokraty w Polsce Ludowej w swietle korespondencji z lat 1947-1966 Janusza Radziwiłła z córką Krystyną Potocką*, w: *Komunikowanie się Polaków w latach 1944-1989*,

red. Stępnik, M. Rajewski, Lublin 2011, s. 137-154; *Antoni Henryk Radziwiłł (1775-1833) – szkic do portretu arystokraty, namiestnika Wielkiego księstwa Poznańskiego*, w: *Górny Śląsk i Wielkopolska w XIX i I poł. XX wieku. Wybrane aspekty z dziejów polityki i edukacji*, red. J. Durka, Poznań 2012, s. 11-30; *Stanisław Albrecht Radziwiłł (1914-1976) – arystokrata, polityk, finansista i działacz społeczny*, w: *Wojna i emigracja. Studia i szkice*, t. 2: *Emigracja i losy Polaków na obczyźnie*, red. T. Sikorski, P. Słowiński, H. Walczak, Gorzów Wlp. 2013, s. 61-80; *Edmund Ferdynand Radziwiłł (1906-1971) – arystokrata, działacz, oficer Armii Krajowej*, w: *Nieborów i Arkadia – 70 lat Muzeum. Księga pamiątkowa*, red. A. Morawińska, Nieborów 2015, s. 70-83, 431-432; *Szkic z dziejów rodu Radziwiłłów tzw. linii berlińskiej do 1939 roku*, w: *Pamiętki przeszłości 1796-1945. Berlińska linia Radziwiłłów. Katalog wystawy*, red. R. Gromadzka, Nieborów 2018; *Janusz Radziwiłł (1880-1967) wobec problemów Wołynia w czasach Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Działalność Janusza Radziwiłła (1880-1967) na rzecz Kościoła katolickiego na Wołyniu*, w: *Оліка та Радзівіллаў в істопіі Украіны, Польці і Білорусі*, red. zbior., Луцк 2018, s. 239-252; *Slużba wojskowa Edmunda Ferdynanda Radziwiłła w świetle jego listów z lat 1931-1933*, „Acta Anniversaria”, 2018, t. 4, s. 74-92; *Działalność Janusza Radziwiłła (1880-1967) na rzecz Kościoła katolickiego na Wołyniu* [w:] *Wokół Sobieskich i Radziwiłłów. Prestiż, przejawy pobożności, działalność polityczna*, red. J. Pietrzak, Warszawa 2020, s. 104-111. *Wokół Sobieskich i Radziwiłłów. Prestiż, przejawy pobożności, działalność polityczna*, red. J. Pietrzak, Warszawa 2020, s. 104-111; *Izabella „Ballala” Radziwiłł (1915-1996)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 3, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 294-300; *Janusz Radziwiłł (1880-1967)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 1, red. R. Łatka, Warszawa 2021, s. 351-358. Wspólnym mianownikiem tych artykułów jest rzetelny warsztat metodologiczny, solidna baza źródłowa i jasność wykładu.

W tym samym nurcie zainteresowań badawczych Autora pozostają inne publikacje poświęcone wybitnym postaciom polskiego życia społeczno-politycznego, drukowane w formie rozdziałów w monografiach naukowych. Warto wskazać tu najważniejsze z nich: *Jerzy Jan Kurpiński (1918-1955)*, w: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce. Słownik biograficzny*, t. 3, red. T. Balbus, Kraków-Warszawa-Wrocław 2007, s. 294-298; *Jan Szembek – poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny Poselstwa RP w Rumunii w latach 1927-1932*, w: *Świat relacji polsko-rumuńskich. Lumea relațiilor polonoromâne*, red. S. Iachimovschi, K. Stempel-Gancarczyk, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2012, s. 150-167; *Gabriel Narutowicz i polityczny gorący grudzień 1922 roku w optyce polskich środowisk ziemiańskich nurtu konserwatywnego*, w: *Prezydent Gabriel Narutowicz i polityczny gorący grudzień 1922*

roku, red. M. Białokur, Opole 2013, s. 107-123; *Konstanty Wolny (1877-1940) – szkic do biografii pierwszego marszałka Sejmu Śląskiego*, w: *Szkice z dziejów autonomii śląskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Durka, Katowice 2013, s. 158-178; *Ks. Bronisław Żongolłowicz jako wiceminister oświaty w latach 1930-1931*, w: *Sławomir Czerwiński i wychowanie państwowe*, red. P. Gołdyn, Kalisz 2016, s. 52-72; *Roger Raczyński – ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Rumunii w latach 1938-1940*, w: *Historyczne i kulturowe aspekty relacji polsko-rumuńskich*, red. K. Stempel-Gancarczyk, E. Wieruszewska-Calistru, Seceava 2016, s. 203-218; *Wacław Iwanowski (1869-1942) – nauczyciel i wychowawca synów polskiej arystokracji w świetle własnej korespondencji*, w: *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie VI. Bakalaureaty arystokraty, czyli dole i niedole dzieciństwa*, red. H. Łaskiewicz, Lublin 2017, s. 63-183; *Szkic do biografii Mirosława Arciszewskiego – posła Rzeczypospolitej Polskiej w Bukareszcie w latach 1932-1938*, w: *Historia i dzień dzisiejszy relacji polsko-rumuńskich*, red. K. Stempel-Gancarczyk, E. Wieruszewska-Calistru, Seceava 2017, s. 73-87; *Antoni Marchewka (1890-1973)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 1, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 318-325. I w tym przypadku na podkreślenie zasługuje rzetelność badawcza Autora, sumienne wykorzystanie dostępnych źródeł i literatury. Ponadto jego zasługą jest przypomnienie bądź wydobywanie na światło dzienne osób i ich życiowego dorobku nieco zapomnianych, a nawet niezbyt znanych.

Nurt biografistyczny znalazł swój wyraz także na łamach czasopism naukowych. Są to następujące tytuły: *Wencel Stanisław*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, 2005, nr 24, s. 321-327; *Kariera i upadek Piotra Antoniego Steinkellera (1799-1854)*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne”, 2009, nr 13, s. 41-50; *Wokół życiorysu księżnej Doroty Dino i jej krótkiej wizyty w Antoninie latem 1843 roku*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne”, 2010, nr 14, s. 19-28; *Józef Jabłkowski (1891-1961) – dziedzic majątku w Świnicach Kaliskich i jego rodzina w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, „Polonia Maior Orientalis”, 2016, t. 3, s. 137-149; *Z działalności Stanisława Mańkowskiego (1876-1937) – właściciela majątku w Kazimierzu Biskupim*, „Polonia Maior Orientalis”, 2018, t. 5, s. 221-233; *Życiorys ziemianina Witolda Maringe w świetle akt procesowych przeciwko pracownikom Państwowych Nieruchomości Ziemskich (1949-1951)*, „Polonia Maior Orientalis”, 2020, t. 7, s. 201-214; *Enger Leonard Szutkowski – Manager of the State Quarries*, „Polish Biographical Studies”, 2020, nr 8, s. 5-31; *Tadeusz Maringe (1888-1952) – ziemianin ze Smoliny, kawaler orderu Virtuti Militarii*, „Polonia Maior Orientalis”, 2021, t. 8, s. 331-342; *Mieczysław Seweryn (1895-1940) i Stanisław (1896-1939) Kwileccy – uczestnicy powstania wielkopolskiego i*

właściciele ziemscy, „Polonia Maior Orientalis”, 2022, t. 9, s. 357-377. W tej grupie dominują publikacje poświęcone ziemiaństwu oraz patriotom przełomu XIX i XX stulecia.

Przytoczone wyżej prace Habilitanta wyróżnia rzetelność wykorzystania materiałów, umiejętność wydobycia znamienych dla opisywanych postaci przymiotów charakterologicznych, a nade wszystko – przy zrozumiałej sympatii dla bohaterów – ominięcia pokusy uprawiania hagiografii.

Ważnym kręgiem zainteresowań badawczo-naukowych dra Jarosława Durki jest problematyka życia społeczno-politycznego i religijno-kościelnego w dobie PRL-u. Swoistą eksplozję badań tych zagadnień przyniosły latach przemian demokratycznych w Polsce po roku 1989. Udostępnienie historykom źródeł archiwalnych wytworzonych przez służby bezpieczeństwa, jak również dostęp – choć nadal niedostateczny – do zasobów archiwów kościelnych okresu powojennego zaowocowało licznymi studiami nad problematyką dotąd w badaniach pomijaną. Do grona historyków sięgających po tematy relacji państwo-Kościół należy również Habilitant, zamieszczając wyniki swoich badań zarówno w formie rozdziałów w monografiach, jak i w periodykach naukowych. Do pierwszej kategorii należą: *Biskup częstochowski Zdzisław Goliński wobec rzeczywistości PRL – szkic do biografii*, w: *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej”*, t. 2, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 237-252; *Działalność opozycyjna ks. Mariana Gołąbka – proboszcza parafii w Niegardowie i w Sokolnikach*, w: *Księża dla władzy groźni. Duchowni współpracujący z opozycją (1976-1989)*, t. 2, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 234-256; *Aparat bezpieczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przeciw próbom kultywowania pamięci Józefa Piłsudskiego – kilka wybranych przykładów*, w: *Wokół Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego, męża stanu, wodza i bohatera narodowego*, red. A. Smoliński, J. Durka, Toruń 2020, s. 104-111; *Aparat bezpieczeństwa wobec Ludwika Christiansa (1902-1959) byłego prezesa Polskiego Czerwonego Krzyża i posła na Sejm RP*, w: *Druga Rzeczpospolita w ujęciu multidyscyplinarnym. Księga jubileuszowa dr. hab. Henryka Lisiaka*, red. K. Prętki, A. Czabański, E. Baum, Poznań 2012, s. 165-182; *Druga pielgrzymka Jana Pawła II do Polski w świetle informacji z ośrodków i komitetów PZPR województwa częstochowskiego*, w: *Państwo – religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, t. 2, red. J. Durka, Kalisz 2018, s. 241-269; *Pielgrzymki byłych więźniów obozów koncentracyjnych na Jasną Górę w okresie PRL-u i po 1989 roku*, w: *Czas, miejsca, ludzie: nazistowski system obozowy w latach drugiej wojny światowej*, red. M. Krül, J. Lusek, Bytom-Cesky Tesin 2017, s. s. 229-235; *Sprawy wyznaniowe województwa częstochowskiego na podstawie sprawozdań Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu*

Wojewódzkiego w Częstochowie i Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie z lat 1982-1984, w: *Państwo – religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, t. 1, red. J. Durka, Kalisz 2014, s.255-278; *Wydział Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Częstochowie wobec nauczycieli w latach 1975-1989*, w: *Zaangażowanie? Opór? Gra? Szkic do portretu nauczyciela w latach PRL-u*, red. R. Grzybowski, Toruń 2013, s. 95-107; *Działalność Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Częstochowie w latach 1975-1990 w świetle planów i sprawozdań*, w: *Partia komunistyczna w Polsce. Struktury – Ludzie – Dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin-Radzyń Podlaski 2012, s. 305-322; *Patriotyzm czy zdrada? Spory wokół postaw Polaków w Polsce Ludowej*, w: *Polski obyczaj patriotyczny od XVIII do przełomu XX/XXI w. – ciągłość i zmiana*, red. A. Stawarz, W.J. Wysocki, Warszawa 2007, s. 229-240; *Koronacja w dokumentach operacyjnych Służby Bezpieczeństwa*, w: *Koronacja. Leśniów – 1967*, Leśniów-Bydgoszcz 2007, s. 69-126. Jak widać z niniejszego zestawienia, Habilitant zajmuje się nie tylko strukturami władzy polskiego państwa komunistycznego, ale również ich oddziaływaniem na różne sfery życia publicznego. Bada nadto kwestie wyznaniowe, a dokładniej represje służby bezpieczeństwa względem wybranych osób i środowisk. Wykorzystuje w badaniach archiwalia zarówno państwowej, jak i kościelnej proveniencji, umiejętnie rekonstruuje minioną historię.

Wyraźną kategorię w spuściźnie pisarskiej dra J. Durki stanowi problematyka II Rzeczypospolitej i Kresów Wschodnich. Zapewne wskutek fascynacji rodziną Radziwiłłów rezydującą w Ołyce na Wołyniu, poświęcił tej prowincji jak też tzw. kwestii wschodniej kilka rozpraw: *Przedstawiciele władz miasta Ołyka z lat 30-tych XX wieku – próba krótkiej charakterystyki wybranych postaci*, w: *Оліка в європейській історії*, red. zbior., Луцк 2022, s. 153-161; *Polacy na Wołyniu w świetle sprawozdań wojewody wołyńskiego z 1939 roku*, w: *Волинь в європейському геополітичному та культурному просторі*, red. zbior., Одеса 2021, s. 245-259; *Problematyka wyznaniowa w sprawozdaniach miesięcznych Urzędu Wojewódzkiego w Łucku w 1939 r.*, w: *Етнічні спільноти та конфесії на Волині*, red. zbior., Луцк 2019, s. 367-383; *Obraz społeczności żydowskiej na Wołyniu w świetle sprawozdań Urzędu Wojewódzkiego w Łucku w 1939 r.*, w: *Żydzi na Kresach Wschodnich w XIX i XX wieku*, red. J. Lusek, Bytom 2019, s. 131-148; *Między pracą a edukacją. Z życia Junackich Hufców Pracy na Kresach Wschodnich w II poł. Lat 30. XX w.*, w: *Oświata i nauka na Kresach Wschodnich w XIX i XX wieku*, red. J. Lusek, Bytom-Poznań 2018, s. 193-131; *Echa I wojny światowej w publicystyce „Przeglądu Wołyńskiego” (1924-1932)*, w: *Mało znana I wojna światowa. Studia i szkice z dziejów Wielkiej Wojny na froncie wschodnim oraz*

rumuńskim, na Morzu Śródziemnym i na Dalekim Wschodzie, red. A. Smoliński, Grajewo 2018, s. 399-420; *Wystawa wołyńska 1920 roku – organizacja i znaczenie*, w: *Między mitem a rzeczywistością. Kresy Wschodnie w XIX i XX wieku*, red. A. Dawid, J. Lusek, Bytom-Opole 2017, s. 337-351; *Zarys działalności zrzeszeń ziemianek we wschodnich województwach II Rzeczypospolitej*, w: *Kobiety na Kresach na przełomie XIX i XX wieku*, red. A. Dawid, J. Lusek, Warszawa – mBellerive-sur-Allier – Bytom – Opole 2016, s. 31-42; *Potrzeba kształtowania postaw obywatelskich na Wołyniu w okresie międzywojennym w świetle publicystyki Sabiny Krasickiej*, w: *Amor patriae nostra lex. Oblicza polskiej niepodległości w literaturze dokumentu osobistego, dydaktyce i edukacji historycznej. Studia i materiały dedykowane Profesor Barbarze Kubis z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowo-dydaktycznej*, red. A. Gołębiowska, Opole 2017, s. 315-330; *Kwestia białoruska w Drugiej Rzeczypospolitej a stosunki polsko-białoruskie w latach 1989-2009*, w: *Dwa dwudziestolecia Rzeczypospolitej. Polityka – prawo i administracja – gospodarka. Próba bilansu*, red. M. Fic, L. Krzyżanowski, M. Skrzypek, Kartowice 2010, s. 117-126. Na podkreślenie zasługuje przeprowadzona przez Autora kwerenda w Państwowym Archiwum Obwodu Wołyńskiego w Łucku (Ukraina), co wzbogaciło bazę źródłową o cenne materiały. Warto też zauważyć publikacje ogłoszone drukiem w ukraińskich periodykach naukowych, co dobrze świadczy o kontaktach Habilitanta z zagranicznymi ośrodkami naukowymi.

Oryginalną grupę publikacji stanowią opracowania poświęcone relacjom polsko-rumuńskim w XX wieku: *Organizowanie pomocy dla byłych żołnierzy Legionów Polskich zamieszkałych w Rumunii w końcu lat 30. XX wieku*, w: *O relacjach polsko-rumuńskich na przestrzeni wieków w stulecie nawiązania polsko-rumuńskich relacji dyplomatycznych*, red. E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2021, s. 46-64; *Droga do sojuszu. Rumunia w optyce polskich konserwatystów i ich dzienniku „Czas” w latach 1918-1921*, w: *O relacjach polsko-rumuńskich na przestrzeni wieków w stulecie odzyskania niepodległości Polski i Wielkiego Zjednoczenia Rumunii*, red. K. Stempel-Gancarczyk, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2019, s. 124-141; *Plany połączenia Bałtyku z Morzem Czarnym i wykorzystania przez Polskę portów rumuńskich w świetle korespondencji polskich placówek dyplomatycznych w Rumunii w latach 1924-1939*, w: *Nad rzeką Kodymą. Studia nad dziejami polskich i ukraińskich pograniczy na przestrzeni wieków*, red. T. Ciesielski, A. Korytko, W. Kusznir, Odesa 2018, s. 240-265; *Opieka duszpasterska nad Polakami wyznania katolickiego w Rumunii w latach 20. XX w. w korespondencji polskich służb dyplomatycznych i konsularnych*, w: *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2014, s. 182-191; *Rumunia w latach 1923-1924 w opiniach*

polskiego dyplomaty Feliksa Chiczewskiego, w: *Polska i Rumunia – związki historyczne i kulturowe – przeszłość i dzień dzisiejszy*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska-Calistru, Suceava 2011, s. 65-84. Wymienione prace dowodzą szerokich zainteresowań Autora dość rzadko podejmowaną tematyką badań nad relacjami polsko-rumuńskimi, stąd też ich trwała wartość.

Dla całości obrazu wypada jeszcze wspomnieć o zainteresowaniach Habilitanta kwestiami historii regionalnej w ujęciu kilku tytułów prasowych. Do tego kręgu tematycznego należy kilka artykułów: *Miesięcznik Młodzieży Szkół Średnich Zagłębia Dąbrowskiego „Młodzi idą...”*, w: *Region i książka. Szkice z dziejów książki regionalnej*, red. E. Andrysiak, E. Steczek-Czerniawska, Kalisz 2016, s. 13-26; *Historia powstania parafii w Myszkowie-Mijaczowie*, w: *Język doświadczenia religijnego*, t. 6, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wlkp. 2014, s. 325-341; „Trybuna Ludu” i „Słowo Powszechne a publicystyka regionu częstochowskiego wobec 100. rocznicy wybuchu powstania styczniowego”, w: *Powstanie styczniowe w regionie częstochowskim i w województwie kaliskim (1863-1864)*, red. M. Trąbski, N. Morawiec, R.W. Szwed, Częstochowa 2014, s. 321-334; *Problematyka Górnego Śląska na łamach „Gazety Ostrzeszowskiej” w latach 1921-1939*, w: *Szkice z dziejów autonomii śląskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Durka, Katowice 2013, s. 87-112; *Prasa niemiecka o wygaśnięciu górnośląskiej konwencji genewskiej w korespondencji Ambasady RP w Berlinie*, w: *Szkice z dziejów autonomii śląskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Durka, Katowice 2013, s. 136-157; *Budynek XIX-wiecznej przędzalni bawełny w Myszkowie jako współczesny obiekt przemysłowy i element regionalnej ścieżki dydaktycznej*, w: *Rola bankowości i przedsiębiorczości w ochronie dziedzictwa miast postindustrialnych w warunkach rozwoju demokracji lokalnej*, red. A. Stawarz, Warszawa-Białystok 2006, s. 125-138; *Rozwój życia kulturalnego w Myszkowie w ostatnim dwudziestoleciu XX w.*, w: *Tożsamość społeczno-kulturowa miasta postindustrialnego w Europie Środkowej*, red. B. Kloch, A. Stawarz, Rybnik-Warszawa 2005, s. 129-145. Publikacje te prezentują szczegółowe zagadnienia ważne dla lokalnych społeczności Zagłębia Dąbrowskiego, ukazane w przystępnym, choć nie popularnym ujęciu.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitanta w staraniach o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego

Książka *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989* (Warszawa-Katowice 2021, ss. 753) wpisuje się w szeroko rozumiany cykl badań historycznych prowadzonych pod egidą Instytutu Pamięci Narodowej. Jak pisze sam Autor we wstępie, jego celem jest [...] *możliwie obszerne, ale jednocześnie syntetyczne ukazanie działań dyktatury komunistycznej wobec Jasnej Góry w całym okresie istnienia Polski „ludowej”, ze szczególnym uwzględnieniem roli aparatu bezpieczeństwa*. Książka składa się z czterech rozdziałów poprzedzonych wstępem, a zamkniętych zakończeniem; ponadto zawiera bibliografię, wykazy tabel, ilustracji i skrótów, indeks nazwisk oraz streszczenie w języku angielskim.

W poszczególnych rozdziałach materiał został rozłożony nie w ujęciu problemowym, lecz chronologicznym. Tak więc rozdział I ujmuje lata 1945-1956, rozdział II poświęcono epoce rządów Władysława Gomułki (1956-1970), trzeci – dekadzie Edwarda Gierka (1970-1980), czwarty zaś dyktaturze Wojciecha Jaruzelskiego (1981-1989). Przyjęty schemat jest wprawdzie poprawny, a zarazem łatwiejszy w realizacji, choć dużo bardziej precyzyjnym byłby układ problemowy. Użyte przez Autora sformułowania i struktura nasuwają pewne uwagi. I tak: chronologia niektórych paragrafów powinna mieć inny układ. W rozdziale I bardziej logiczne byłoby przedstawienie punktu 2: *Zakon paulinów na Jasnej Górze* w miejsce 1: *„Co nam jutro przyniesie?” – Jasna Góra w nowej, powojennej rzeczywistości*. Punkt 2: *Zakon paulinów na Jasnej Górze* jest skrótem myślowym; poprawnie winno być: *Klasztor paulinów na Jasnej Górze*. Podobnie w punkcie 4 należało posłużyć się określeniem „klasztor”, zamiast „zakon”. W rozdziale II również występują te same błędne określenia; punkt 4: zamiast [...] *represje wobec zakonu*[...] powinno być *wobec klasztoru*; punkt 9: zamiast [...] *kontrola zakonu* [...] – *kontrola klasztoru*. Wywody bowiem Autora nie odnoszą się całego zakonu paulinów, lecz tylko do jasnogórskiego klasztoru. Nieprecyzyjne jest również określenie w rozdziale II, punkt 9: [...] *próby skłócenia z kurią*. Należało podać jasne określenie: „Kurią Biskupią w Częstochowie”, gdyż pojęcie „kuria” jest wieloznaczne; może oznaczać centralę zakonu, bądź inne centra diecezjalne w Polsce.

Na szczególne podkreślenie i wielkie uznanie zasługuje bogata baza źródłowa książki. Autor wykorzystał archiwalia z 41 archiwów oraz bibliotek kościelnych i państwowych w Polsce. Zabrakło wszakże kilku ważnych instytucji przechowujących źródła istotne dla pełnej realizacji postawionego problemu badawczego. I tak: skoro jedną z najważniejszych postaci

życia kościelnego a zarazem aktywnym bojownikiem o prawa Kościoła i ludzi wierzących w okresie PRL-u był arcybiskup przemyski Ignacy Tokarczuk, występujący zresztą na kartach publikacji, a nadto czynnie uczestniczący wielokrotnie w uroczystościach jasnogórskich, należało sięgnąć po materiały służb bezpieczeństwa w Oddziałowym Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie. Poza tym z niewiadomych względów zaniechano kwerendy w Archiwum Archidiecezji Przemyskiej obrządku łacińskiego w Przemyślu, przechowującym spuściznę po abp. Tokarczuku. Trudną do powetowania stratę stanowi w wykazie „Bibliografii” nieobecność cennego źródła dla najnowszej historii Polski, a mianowicie „Dziennika z lat 1975 – 2012” pióra przemyskiego hierarchy, liczącego 120 tomów rękopisu. Materiał ten znajduje się w posiadaniu piszącego te słowa i niebawem zostanie ogłoszony drukiem. Autor szczegółowo rejestruje m.in. swoje wizyty na Jasnej Górze, jak też wrogie poczynania aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w różnorodnych poczynaniach.

Imponująco prezentuje się katalog źródeł drukowanych – 63 pozycje i opracowań – 588 pozycji. Dochodzą do tego materiały ze zbiorów prywatnych Autora – 37. Znacznie skromniejsza jest lista relacji ustnych – zaledwie 8 oraz publikacji internetowych – 16. Ponadto książka została wzbogacona o materiał ikonograficzny – 70 ilustracji oraz 10 tabel.

Autor z nadzwyczajnym pietyzmem zrekonstruował represyjne działania władz państwowych w okresie PRL-u względem klasztoru jasnogórskiego oraz ogólnopolskich inicjatyw duszpasterskich finalizowanych w Częstochowie. Przeanalizował zarówno wielkie akcje pastoralne związane z tamtejszym ośrodkiem maryjnym i ich rolę w oporze społecznym wobec narzuconego polskiemu społeczeństwu komunizmowi, wskazał na społeczno-religijny wymiar pielgrzymek oraz innych form kultu maryjnego w zachowaniu narodowej tożsamości Polaków, obnażył bezsilność aparatu bezpieczeństwa w pacyfikowaniu przywiązania narodu do Kościoła i Jasnej Góry, jako swoistego remedium na opresyjne ograniczanie wolności i prawa do wyznawania wiary katolickiej społeczeństwa. Publikacja przynosi bogaty materiał faktograficzny, a metoda analizy zdaje się dominować nad syntezą. W tym przypadku ma to swoje uzasadnienie, gdyż jest to pierwsze, tak wszechstronne opracowanie zagadnienia podanego w tytule. Siłą rzeczy materiał dokumentacyjny pieczołowicie zgromadzony przez Autora konieczny był dla rekonstrukcji wydarzeń historycznych i choć niekiedy przytłacza mnóstwem szczegółów, daje rzetelny obraz ówczesnej rzeczywistości. Bez wątpienia kolejne opracowania – tym razem już bardziej syntetyczne – relacji państwo-Kościół w dobie PRL-u nie obejdą się bez ustaleń podanych przez Autora. Opinie te goz nie grzeszą egzaltacją, tendencyjnością czy gołosłownością, lecz mają solidne umocowanie w źródłach. Postawa ta

dobrze świadczy zarówno o warsztacie, pracowitości, jak i zdolnościach Autora do prowadzenia samodzielnych badań naukowych.

Omawiana książka *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989* plasuje dr. Jarosława Durka w gronie rzetelnych i kompetentnych badaczy najnowszej historii Polski i Kościoła. Zarówno Autor, jak i rzeczona publikacja zasługują na ocenę wyróżniającą.

Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i popularyzujące naukę

Dr Jarosław Durka od roku 1996 do chwili obecnej realizuje się zawodowo jako nauczyciel historii w szkołach średnich. Ponadto od roku 2022 pracuje w randze adiunkta w Instytucie Interdyscyplinarnych Badań Historycznych Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. W ramach umowy-zlecenia w latach 2013-2014 prowadził wykłady i ćwiczenia z przedmiotu metodologia historii w Instytucie Historii Uniwersytetu Opolskiego. W latach 2015-2023 w Pracowni Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego powierzono mu prowadzenie wykładów i ćwiczeń z przedmiotów: dydaktyka historii, dydaktyka wiedzy o społeczeństwie, zadania i funkcje szkoły w procesie wychowania, specyfikacja zawodu nauczyciela, źródła historyczne w edukacji szkolnej, teoretyczne i praktyczne aspekty nauczania historii, główne kierunki badań dydaktyki historii. W roku 2018 powierzono mu funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim mgr. Karola Paterskiego na Wydziale Nauk Pedagogicznych Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Dwa lata później brał udział w tym samym charakterze w przewodzie doktorskim mgr Anety Dudy w Instytucie Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku. Nie jest to zbyt imponujący wykaz aktywności dydaktycznej, zwłaszcza na szczeblu akademickim, jednak trzeba wziąć pod uwagę charakter dotychczasowego zatrudnienia Habilitanta, bowiem nie miał okazji wykazać się osiągnięciami na tym polu.

Imponująco wygląda zestawienie liczby wystąpień Habilitanta na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych. W latach 2005-2022 uczestniczył w 82 sympozjach wygłaszając referaty. Udzielał się nadto w sferze organizacji konferencji krajowych i międzynarodowych; jako należał do grona patronów lub współorganizatorów 9 tego typu przedsięwzięć. Należy do 5 krajowych organizacji i towarzystw naukowych. Odbył 2 staże w instytucjach naukowych w kraju i za granicą. Należy do komitetu redakcyjnego 2 czasopism. Czterokrotnie brał udział w zespołach badawczych realizujących projekty studiów

w dziedzinie historii najnowszej. Sporządził 9 ekspertyz wykonanych na zamówienie instytucji publicznych. Siedmiokrotnie wchodził w skład zespołów eksperckich i konkursowych. Szczegółowy wykaz zaangażowania we wspomnianych wyżej obszarach podaje autoreferat habilitanta.

Reasumując stwierdzam, że Habilitant spełnia również w tym obszarze wymagania stawiane kandydatom do uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

Konkluzja

Po analizie dotychczasowego całego dorobku naukowego, w tym głównego osiągnięcia naukowego *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989* (Warszawa-Katowice 2021), jak również pozostałych osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych dr. Jarosława Durki, z całym przekonaniem stawiam wszystkim rezultatom wysoką ocenę. Habilitant dał się poznać jako pasjonat badań naukowych, rzetelny i pracowity historyk o szerokim spectrum zainteresowań. Wykazał się umiejętnością prowadzenia samodzielnych badań naukowych w oparciu o dogłębną kwerendę źródłową. Jego obszerny dorobek pisarski o wysokim poziomie merytorycznym i warsztatowym dopełnia bardzo aktywne zaangażowanie w proces organizacji i popularyzacji nauki. Dokonania na tych polach zasługują w całej pełni na pochwałę, pozwalając uznać Habilitanta za dojrzałego historyka-naukowca. W związku z tym stwierdzam, że spełnia on wymogi przewidziane dla kandydatów ubiegających się o stopień doktora habilitowanego przewidziane „Ustawą o szkolnictwie wyższym i nauce” z dnia 20 VII 2018 r. z późniejszymi uzupełnieniami. Wnoszę zatem o dopuszczenie kandydata do kolejnych etapów przewodu habilitacyjnego.

